

Gidó Csaba – László Márton

Észak-Erdély és Magyarország 1940. évi gazdasági fejlettségének összehasonlítása

Írásunkban Észak-Erdély – az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntéssel Romániától Magyarországhoz csatolt terület – és a trianoni Magyarország 1940. évi gazdasági fejlettségének összehasonlítására teszünk kísérletet.

A forrásként felhasznált tanulmányok három szerzői körhöz kötődnek. Egyrészt a romániai magyar szakemberek, mindenekelőtt a *Hitel* című folyóirat köré csoportosuló szerzők tanulmányaira támaszkodtunk, akik össz-erdélyi és megyei adatokkal dolgoztak.¹ A második csoportot azok a magyarországi szakértők alkotják, akik anyagaikat 1938 körül, a revízióra készülve állították össze.² Munkáik vagy az 1910. évi megyei beosztás szerinti, vagy az 1925. évi román megyei beosztás szerinti Erdély- és Románia-szintű összehasonlítások. Egy részüket 1940 után változatlan formában, vagy csak az átcsatolt területekre vonatkozó adatokkal publikálták.³ A szakanyagok harmadik csoportját azok a szakértői tanulmányok képezik, amelyeket az átcsatolt észak-erdélyi terület pontosabb felmérése nyomán készítettek, országos összehasonlító statisztika részeként.⁴ Ezek egy része megyénkénti bontásban nagy pontosságú, községenkénti adatokat közölt.

A felhasznált forrásanyagokban több helyütt az 1910. évi megyehatárok szerint csoportosított adatokat hasonlították össze az 1925-ben kialakított megyék szerinti adatokkal.⁵ Az összehasonlítás elfogadható, mert a megyehatárok nem módosultak lényegesen.⁶ Ahol pedig a községi adatsorok is rendelkezésre álltak, ott a statisztikák készítői átszámították az 1930. és 1938. évi adatokat az 1910. évi közigazgatási beosztásnak megfelelően.

1940 őszén a négy „székely” megyéből háromnak (Csík, Maros-Torda, Udvarhely) az 1910. évi közigazgatási határok szerinti területét majdnem teljes egészében Magyarországhoz csatolták.⁷ Ezek adatait „székely megyék” csoportosításban használtuk. Szintén teljes egészében Magyarországhoz került Beszterce-Naszód, Máramaros, Szatmár, Szilágy és Szolnok-Doboka megye. Ezen megyék adatait Észak-Közép-Erdély, illetve „nyugati megyék” csoportosításban használtuk.

Kelet-Magyarország és Erdély két világháború közti fejlődési görbéjének meghatározásánál számos körülmény nehezíti a kutató munkáját. A statisztikai felméréseknél mindig a legutolsó két népszámlálás, felmérés adatainak az összevetése a legkézenfekvőbb lehetőség. Ezt azonban megnehezíti az a tény, hogy az 1941-es népszámlálás adatai az 1930-as felméréssel összevetve nem teljesen azonos időpontban, illetve azoktól részben elütő módszerrel készültek, így értékben is mást jelentenek. Míg az 1941. és az 1910. népszámlálást az időpont, módszer tekintetében, közléseik és feldolgozásaik területi részletezése szempontjából könnyűszerrel összehasonlíthatjuk, addig az 1930-as román népszámlálás tekintetében ez nem mondható el. Az 1941-es népszámlálás január végére esett, ezáltal a népességnövekedés adatai ezúttal nem tíz évre, hanem tíz év és egy hónapra vonatkoznak. A terminusváltás a népesség területi elhelyezkedésé-

ben, sőt összetételében is eltéréseket okoz. Más szempontok is különböznek. Az 1930-as év az agrárkrízis időszaka, míg az 1941-es a háborúé, amelynek hatásai érződtek a térségben. Mások az 1920–1930-as időszak meghatározó gazdasági folyamatai, mint az azt követő tíz évé.

Írásunkban éppen ezért arra törekedtünk, hogy elsősorban az 1940., 1941. évi pontosabb adatokat használjuk. Ahol nem voltak ezekből az évekből adatok, ott az 1938. évi adatokat vettük át. Lehetőség szerint igyekeztünk az 1940. évi állapotokat az első világháború előtti helyzettel összehasonlítani, figyelembe véve a két világháború közötti időszak változásait is.

Népességi adatok

Népsűrűség. Az 1910. és 1930. évi adatokból látható (lásd a *Melléklet* 1. sz. táblázatát), hogy már 1910-ben is sokkal kisebb volt az észak-erdélyi terület népsűrűsége a később „trianoni Magyarországnak nevezett országrész népsűrűségénél. Ez a hátrány 1910 és 1930 között csak fokozódott. Ebben az időszakban a magyarországi tényleges népességnövekedés 0,75% volt, míg Észak-Erdélyben csak 0,47%.⁸ Az ok nem az alacsonyabb születésszámban, hanem az elvándorlásban keresendő.

A népesség területi mobilitása. Észak-Erdély népességének területi mobilitását az 1910. évi és az 1930. évi népszámlálások községenkénti adatainak felhasználásával számították ki (lásd a 2. sz. táblázatot).⁹ Látható, hogy a helybeli születésűek aránya nem csökkent, ez pedig jelentéktelen gazdasági fejlődésre utal, hiszen kicsi a munkaerő mobilitása, amit 1930-ban a gazdasági világválság még csak kismértékben módosíthatott. Az azonos megyéből való kategória nagyrészt az illető megye falvaiból a városokba való beáramlást mutatja, – ennek mértéke is lecsökkent az 1910. évihez képest. 1930-ban a külföldi születésűek magas száma valószínűleg a Magyarországon születetteket takarja. A romániai születésűek számának tizennégyszeres növekedése a két világháború közötti masszív román bevándorlást jelzi.

Foglalkozási szerkezet. Ennek bemutatására az 1910. és az 1930. évi népszámlálások adatait használhatjuk. Az összehasonlítás nehézségét – az eltérő közigazgatási beosztáson kívül – az eltérő foglalkozási főcsoportok adják. (A román statisztikákban szereplő különféle iparágakat – a fémipar kivételével – összevontuk.) Emiatt csak az őstermelő és a kereskedelmi- és hiteléletben foglalkoztatottak csoportjait hasonlítottuk össze. Látható, hogy 1910-hez képest 1930-ban mindegyik megyében azonos szinten maradt, vagy növekszik az őstermelő népesség aránya (lásd a 3–8. sz. táblázatokat). Azaz nem csökken a földművelésből élők magas száma. A kereskedelem és a hitelélet területén dolgozók aránya – Máramaros megye kivételével – mindegyik megyében kismértékben emelkedett.

Földművelés

Művelési ágak. Először a két országrész mezőgazdasági művelési ágainak az arányát határoztuk meg. Erre két közlésünk is van, ezek csak kismértékben térnek el egymástól (lásd a 9. és 10. sz. táblázatokat). A természetföldrajzi adottságoknak megfelelően csak feleannyi a szántóföldek aránya Észak-Erdélyben, mint a trianoni Magyarországon, de a rét aránya kétszerese, az erdő aránya pedig több mint háromszorosa a

magyarországinak. Kissé nagyobb a kert és legelő aránya, de a szőlő aránya még a magyarországi negyedét sem éri el. Egyértelműen a természeti adottságok határozzák meg a földterület művelési ágak szerinti eloszlását és a mezőgazdasági termelés módját: legnagyobb súlya az állattartásnak van, a többi művelési ágban főleg önellátásra termeltek.

A művelési ágak megyénkénti megoszlása. Erre vonatkozóan 1938. évi adatunk van (lásd a 11. sz. táblázatot). Látható, hogy a székelyföldi megyék rendelkeztek a legtöbb erdővel és réttel, a legtöbb szántóterülettel pedig – a földrajzi adottságoknak megfelelően – a nyugati megyék.

Ugarterület. Észak-Erdélyben 1937-ben a szántóterületeken lévő ugarterület aránya 15,3% volt (ugyanerre a területre az 1911–1915. évek átlaga 21,5%), míg Magyarországon 1,9% (1911–1915-ben 5,4%).¹⁰ Tehát az ugarföldek aránya Észak-Erdélyben már az első világháború előtt többszöröse volt a magyarországinak, és a különbség nem mérséklődött számottevően a két világháború között sem. Az ugarterületeknek a hegyes vidékeken fekvő megyékben volt a legnagyobb az aránya (lásd a 12. sz. táblázatot), ami egy másfajta, ugaroló (nyomásos) mezőgazdasági kultúrára utal. (Lehetséges, hogy a köves, hamar kimerülő, domboldalakon lévő szántóterületeket, amelyeket nem lehetett intenzív gazdálkodásra használni, ugarföldként pihentették.)

Szántóföldi termelés összetétele. Erre nincs észak-erdélyi összefoglaló adat, csak megyei bontású, 1937-es adatokkal rendelkezünk. (Lásd a 12. sz. táblázatot.) A legfontosabb élelmiszernövényeket illetően az 1937-es észak-erdélyi összegzést a 13. sz. táblázatban közöljük. Megfigyelhető a gabonafélék, ezen belül a búza és kukorica magas részesedése a termelésből. Ipari növényeket csak kismértékben termesztettek a székely megyékben (0,5–1,6% között), a nyugati megyékben ez az arány valamivel jobb. Maros megye azzal tűnik ki, hogy itt a legkisebb az ugar, és a legnagyobb a takarmánynövények aránya. A 1937. évi terméseredményeket vizsgálva látható, hogy a rozs kivételével az észak-erdélyi átlagtermések mindenben gyengébbek a magyarországinál.

A legfontosabb termesztett növény a *búza* volt, ennek vetésterülete 1911–1915-höz képest növekedett. Ennek oka az, hogy a romániai földreformmal a közép- és nagygazdaságok rovására sok új kiscgazdaság létesült, ezekben pedig a saját szükségletre való termelés nagyobb arányú volt, mint az egykori nagybirtokokon.¹¹ A hegyesebb vidéken fekvő megyékben értelemszerűen kisebb volt a gabona vetésterülete. A búzát 1937-ben nagyjából a trianoni Magyarországgal azonos arányban termesztették.

A *rozstermelés* nem volt túl jelentős, ennek vetésterülete visszaszorult: 1911–1915-ben még a szántóterület 4,5%-a volt, 1937-ben már csak 3,9%. A legjelentősebb rozstermelők 1937-ben Bihar, Szilágy, Csík és Szatmár megyék voltak. A magyarországi termelési arányhoz képest csak kevéssel több, mint harmadannyi arányban termesztették.

Árpát a terület 4,5%-ába vetettek; ez az arány a tízes évekhez képest nem változott jelentősen, termőterülete Háromszék és Csík megyékben volt a legnagyobb. A trianoni Magyarországhoz képest Észak-Erdélyben az árpát a feleannyit csak kevéssel meghaladó arányban termesztették.

Zobot a termőterület 9,9%-án termesztettek, főként a hidegebb éghajlatú Csík és Máramaros megyékben.¹² Termelési aránya kétszerese volt a magyarországinak.

A *kukorica* termelési aránya pár százalékkal nagyobb volt, mint a trianoni Magyar-

ország területén. De a székely megyékben ennek aránya is kisebb volt a magyarországinál, az éghajlati adottságok miatt.

A *burgonya* vetésterülete az 1911–1915. évi 2,8%-ról 3,1%-ra emelkedett 1937-re. Háromszék és Csík megyében volt a legnagyobb az aránya, tehát azokban a megyékben, ahol a legkevesebb kukoricát termelték.

Az átlagtermések. Szembetűnő az észak-erdélyi területek átlagtermésének csökkenése az I. világháború előtti időszakhoz képest (lásd a 14. sz. táblázatot). A két régió átlagterméseit vizsgálva látható, hogy roszból szinte azonos eredményeket értek el. Búzából, árpából, zabból és burgonyából a trianoni Magyarországon pár százalékkal jobb volt az átlagtermés, kukoricából pedig majdnem a kétszeresét tette ki az észak-erdélyinek.¹³

Állattenyésztés

1911-ben az észak-erdélyi területen 1000 lakosra számítva kevesebb ló, de több szarvasmarha volt, mint a trianoni Magyarországon; a különbség oka, hogy Erdélyben nagyobb arányban használhatták a szarvasmarhát igavonásra és szállításra, és kevesebb lehetett a megmunkálandó szántó föld. 1935-ig mindkét területen csökkent a lóállomány, de a különbség megmaradt.

A *szarvasmarha-állomány* 1935-ig jelentősen csökkent Erdélyben az 1911-es évi viszonyokhoz képest. A megyénkénti adatok is a csökkenés tényét erősítik meg (lásd a 16. sz. táblázatot). Mivel Észak-Erdélynek 1935-ig viszonylag kicsi az élelmiszerexportja (a magyar szövetkezeti mozgalom által szervezett nagyarányú vajexport csak a 30-as évek végén indul be), ezért feltételezhető, hogy a szarvasmarha-állomány nagyarányú csökkenése mögött vagy a jobban tejelő szarvasmarhafajták elterjedése áll (kevesebb állatra van szükség), vagy pedig az, hogy egyes szegényebb vidéki és városi rétegek nem tudták megfizetni a tejtermékeket.

A *sertésenyésztés* tekintetében már 1911-ben lemaradásban volt Észak-Erdély: ezer lakosra 47,6%-al kevesebb sertés jutott, mint a trianoni Magyarországon. A lemaradás a két világháború között csak fokozódott: amíg Magyarországon a sertésállomány 40,8%-al növekedett, addig Észak-Erdélyben 41,7%-al csökkent. Ennek mindenképpen kihatása volt az élelmezésre is.

A *juhállomány* a trianoni Magyarországon a két világháború alatt 39,7%-al csökkent le 1935-ig, mert az export nem volt versenyképes a tengerentúli államok alacsony gyapjúáraival szemben. Észak-Erdélyben a csökkenés csak 13,7%-ot tett ki. 1935-ben majdnem háromszor annyi juh jutott ezer észak-erdélyi lakosra, mint amennyi a trianoni Magyarországon.

Észak-Erdély 1940. őszi állatállományára vonatkozóan létezik egy EMGE-becslés, ezt táblázatban közöljük (lásd a 17. sz. táblázatot).

Az észak-erdélyi mezőgazdaság problémái 1940-ben

Vita Sándornak az erdélyi mezőgazdaságra vonatkozó problémafelvetései Észak-Erdélyt illetően is relevánsak.

Eszerint Erdélyben egyrészt *nem a természeti adottságoknak legjobban megfelelő növényeket termesztették*. Búzából például túl sokat vetettek, holott az éghajlat a leg-

több erdélyi vidéken nem alkalmas erre. A rozs viszont, amelynek termesztéséhez Erdély éghajlata kedvező, csak kismértékben volt jelen, sőt a két világháború között még csökkent is a vetésterülete. (Az 1933–1937 között a rozssal bevetett terület átlaga az 1910–1913-as évek átlagterületének csak 82%-át tette ki.¹⁴ Pedig terméseredményét tekintve ez volt – a magyarországi gabonatermesztéshez viszonyítva – az egyetlen versenyképes termés.)

A másik probléma a *termésátlagok csökkenése* volt az első világháború előtti időszakhoz képest. Mindegyik gabonafajtának csökkent a termésátlaga a háború előtti szinthez képest. A csökkenés jelentős: a kukorica terméshozama az 1933–1937. évek időszakában mintegy egyharmaddal csökkent az I. világháború előtti időszakhoz képest. A kiesett terménymennyiséget nem pótolta a kukoricával bevetett területek kismértékű növekedése sem. Így a háború előtti időszakhoz képest mintegy 26%-al kevesebb kukorica termett a két világháború közötti Erdélyben. Ezt a hiányt behozatallal pótolták. Az első világháború előtti évekhez képest 1933–1935 között rozsból 7, árpából 25, zabból 22%-al volt kisebb az átlagtermés.¹⁵

A nagymértékű visszaesést egyrészt az I. világháború okozta, ezt követően 1925 körül lassú növekedés indult be, amit valószínűleg a gazdasági világválság tört meg. Ezután újabb növekedés kezdődött, de a mezőgazdasági termelés nem érte el a háború előtti átlagterméseket.

Nemzetközi téren a világháború előtti termésátlagok túlszárnyalása volt jellemző a két világháború közötti időszakban.¹⁶ Magyarán: amíg Európa több államában emelkedtek a mezőgazdasági hozamok, addig Erdély mezőgazdasági termelése visszaesett.

Gyárripar

Erre vonatkozóan rendelkezünk egy 1938-as, községenkénti összesítésből álló adattal. Ez a román ipari főcsoportok adatait dolgozza föl, és eléggé hiányos (lásd a 18. sz. táblázatot).¹⁷ Az ipari üzemek számát, a munkáslétszámot és a felhasznált lóerőt tekintve, Magyarországgal összehasonlítva, az észak-erdélyi terület sokkal elmaradottabb volt (lásd a 19. sz. táblázatot).

Az ipari üzemek száma, sűrűsége. Az 1940. őszi adatok szerint Észak-Erdélyben 1000 km²-re átlag kevesebb, mint 10 gyári jellegű ipartelep jutott, míg Magyarország vidéki területein (Budapest és iparosodott körzetének figyelembe vétele nélkül) ugyanekkora területre 22 telep.¹⁸

Egy későbbi kiadvány az észak-erdélyi ipari üzemek számát 1940-ben 29 224-ben állapítja meg, az 1000 lakosra eső üzemek számát pedig 11,4-ben.¹⁹ Ugyanekkor a trianoni Magyarország vidéki területeire 1000 lakosra 18,3 üzem jutott. Egy másik adat szerint ugyanebben az évben 1000 személyre 10,8 kisipari üzem jutott, míg a trianoni Magyarországon majdnem kétszer annyi: 19,8.²⁰

Az ipari üzemek összetétele, fejlettsége

Motorikus erő, munkáslétszám, tőkeerő. Az 1938. évi adatok szerint az átszatolt területeken az alkalmazott munkáslétszám és a használt motorikus erő tekintetében a faipar volt az első iparág, míg a befektetett tőke tekintetében az élelmiszeripar. A faipari vállalatok közül a legnagyobbak (munkáslétszám, motorerő és befektetett tőke

tekintetében) 1938-ban Maros-Torda megyében voltak; Háromszék megye ebben a tekintetben kissé elmaradt, míg Csík megyében a kisebb nagyságú és termelőképességű faipari üzemek voltak a meghatározóak (lásd a 20. sz. táblázatot).

Az 1940. október 1-én felvett adatok szerint az egy üzembe átlagosan befektetett állótőke értéke alig feleannyi volt, mint Magyarországon. Az üzemenkénti átlagos motorikus erő csak 52%-a, az átlagos munkáslétszám pedig a magyarországinak mintegy fele volt (lásd a 21. sz. táblázatot).²¹

A megtermelt jövedelem szerint – 1940. őszi adatok alapján – az élelmiszeripart, a bőripart és a pamutipart tekintették jelentős iparágaknak Észak-Erdélyben. Az élelmiszeriparban az észak-erdélyi malmok átlagos termelési értéke (5158 ezer pengő) megközelítette a magyarországi malmokét (7760 ezer pengő), tehát fejlett és versenyképes ágazat volt. A bőrcipőket gyártó négy iparvállalat átlagos termelési értéke 4,2 millió pengő volt, ami meghaladta a magyarországi átlagot, amely csak 577,2 ezer pengőt tett ki.

Egy másik statisztika szerint 1940–1941-ben Észak-Erdély ipari termelése 120 millió pengőt tett ki, ebből a vas-, fém- és gépipar 21, az élelmiszeripar 19, a textil- és ruházati ipar 8,2, a bőripart pedig 12,2%-kal, míg a vegyipar 10,6, a könyv- és papíripar 5, a faipar pedig 20,6%-kal részesült.²²

Ipari átlagkereset. 1940-ben Észak-Erdélyben egy gyári munkás évi átlagkeresete 810 pengő, míg a trianoni Magyarország területén 1374 pengő (a „vidéki” gyárakban 1163 pengő) volt.²³ Azaz egy észak-erdélyi gyári munkás átlagkeresete 58,9%-át tette ki a magyarországi átlagos munkásfizetésnek, illetve 69,6%-át a magyarországi vidéki gyáripari munkás bérének. 1941-ben az észak-erdélyi munkások átlagkeresete 1095 pengő volt, 66%-a a trianoni Magyarország területén élő ipari munkás átlagkeresetének.²⁴

Termelékenység. 1940-ben az észak-erdélyi területen alacsony volt a munkaóra teljesítménye: egy munkásra évente átlagosan 1971 munkaóra-teljesítmény esett. Ennek oka egyrészt abban keresendő, hogy 1940-ben a Románia és Magyarország közötti feszült viszonyban sok üzem kevesebb ideig termelt, feltehetően a behívások miatt, másrészt az észak-erdélyi ipartelepek jórésze csak idénymunkában dolgozó fűrésztelep volt, így ezekben eleve kevesebb évi üzemidővel és teljesítménnyel lehetett számolni.

Bár 1940-hez képest 1941-ben az észak-erdélyi átlagteljesítmények emelkedtek (1941-ben gyáranként 2733, munkásonként pedig átlag 2182 munkaórára), a trianoni Magyarországon lévő gyáriparhoz képest még így is 17,6%-kal (a vidéki gyáriparhoz képest pedig 9,3%-kal) maradtak alacsonyabbak.

Az 1941. évre vonatkozó gyáripari statisztikák még pontosabb adatokkal szolgálnak az észak-erdélyi gyáriparról, és érzékeltetik a bekövetkezett változást is (lásd a 22. sz. táblázatot). Bár a visszacsatolt területekre befektetett tőkének csupán 3,8%-a esett az új vállalatokra, ez 78 új gyár létrejöttét jelentette. Ebből 12 új alapítású, 66 pedig üzem-bővítéssel gyári jellegűvé vált ipartelep volt.

Az iparvállalatok területi megoszlása. A székely megyéknek összehasonlíthatatlanul elmaradottabb volt az ipara Észak-Erdély többi részéhez képest. A Székelyföldön egyedül a faipar számított jelentősnek, de itt is a kis fűrésztelepek voltak jellemzőek. Csík megyében a szentegyházsfalui vasmű (428 munkással), Háromszék megyében a sepsiszentgyörgyi textilgyár volt jelentősebb (1200 munkással).²⁵ Maros-Torda megyében, pontosabban Marosvásárhelyen is a nem túl jelentős, kis iparvállalatokból volt

több. Észak-Erdély két nagy ipari városa Közép-Erdélyben (Kolozsvár), illetve az iparilag fejlettebb nyugati megyékben (Nagyvárad) volt.

Közlekedés

Vasút. A trianoni békeszerződés értelmében Románia Magyarországtól mintegy 5501 km *vasúti hálózatot* örökölt, ebből 74 km kettősvágányú, 2026 km államvasút és 3475 km magánvasút volt. A magánvasutakból 2868 km államvasúti kezelésben volt, és csupán 607 km volt magánüzemben. Az első világháború után a vasutakkal együtt a MÁV kolozsvári, aradi, temesvári és nagyvárad-i üzletvezetőségével együtt hat nagy vasúti javító műhely és egy vagonépítő műhely került román kézbe.²⁶

A trianoni határ több helyen keresztül metszette a vasútvonalakat, komoly problémákat okozva úgy gazdasági, mind társadalmi téren. A Romániához került magyarországi területek infrastrukturális téren Budapesttel és a Nagy-Alfölddel voltak szoros kapcsolatban. A „regáti” Romániával minimális volt a forgalom. Vasúti szempontból négy csatlakozási pont létezett. 1879-ben nyitották meg a Brassó–Predeal–Sinaia és az Orșova–Vîrciorova vonalat. 1897-ben került sor a másik két csatlakozási pont megépítésére a Gyimesi-, illetve a Vöröstoronyi-szoroson keresztül.

A román kormány a két világháború között vasúti beruházásokba kezdett Erdély és Kelet-Magyarország területén, így például a Zsil-völgyi gazdag szénlelőhelyek elérése érdekében megkezdte a 30 km-es Bumbesti–Livezeni vasútvonal építését. Az első világháború előtt a román kormányok még ellenezték a Bodzafordulón átvezető vonal tervét, amely a legrövidebb utat teremtette volna meg Erdély és a Fekete-tenger között, kikerülve Bukarestet. A két világháború között azonban a Brassó–Predeal vonal tehermentesítése érdekében előtérbe került a Brassó–Nehoiăși–Buzău vonal terve. 1940-ig meg is épült a Brassó–Bodzaforduló és Buzău–Nehoiăși szakasz, azonban a befejező, egyben a legnehezebb rész Bodzaforduló és Nehoiăși között mind a mai napig nem készült el. Bukovina, Moldva és Észak-Besszarábia Erdéllyel csak a Gyimesi-szoroson keresztül volt vasúti kapcsolatban. A Bukovina felé vezető vasút megépítésének szükségessége még az első világháború idején felvetődött. Magyarországról két út vezetett Bukovina felé: az egyik a Felsővisó–Borsa–Iakobeni, a másik a Beszterce–Borgoprund–Vatra Dornei–Iakobeni vonal. A Monarchia hadserege e két nyomvonalon keskeny vágányú vasutat épített, és megkezdte a Kisilva–Vatra Dornei vasútvonal építését is. Ez utóbbi vonal földmunkálatai 1918-ra készen voltak. A beruházást a román állam tovább folytatta: 1939-ig kiépítette a szárnyvonalakat Vatra Dornáig, összekapcsolva ezáltal Észak-Erdélyt a Bukarest–Cernăuți fővasútvonallal.

A trianoni Magyarország vasúti kikerülése érdekében 1923-ra megépült a 42 km-es Nagyszalonta–Kisjenő vonalszakasz, ami megteremtette a kapcsolatot Arad és Nagyvárad között; a Nagyvárad–Érmihályfalva vonal „első rangúvá” alakítása után itt is lehetővé vált a nemzetközi forgalom. (A két világháború között e vonalon közlekedett a Prága–Bukarest közötti gyorsvonat.) Már a Monarchia idejében felvetődött a Nagyvárad–Kolozsvár–Tövis–Brassó vonal kétvágányúvá alakítása. 1938-ra elkészült a második vágány az Apahida–Tövis szakaszon, majd 1940-re a Brassó–Predeal–Sinaia közötti részen is.²⁷

A II. bécsi döntést követően Magyarország – a két világháború közötti román fejlesztések dacára – egy viszonylag csonka vasúthálózatot örökölt: összesen 1860,3 km

normál és 423,2 km keskeny nyomtávú vasút került vissza.²⁸ Az új határ ráadásul elvágta Székelyföld vasúthálózatát az ország többi részétől. E súlyos gondot részben már 1940-ben a Szászlekenye–Budatelke keskenyvágányú vasút, illetve az 1942-re elkészült Szeretfalva–Déda vonal megépítésével sikerült megoldania a magyar kormánynak.²⁹

Közút. Erdélyben a vasúthiány miatt felértékelődött a közúti forgalom szerepe a teher- és a személyszállításban. A II. bécsi döntés alkalmával Magyarországhoz visszakerült Észak-Erdély *úthálózata* teljesen elhanyagolt volt. Az utak többsége kavicsolt, kevés volt a beton- vagy aszfaltburkolatú út. 1919–1940 között Erdélyben a Nagyváradi–Királyhágó–Kolozsvár útszakasz átépítésétől és néhány megkezdett, de félbe maradt városi átkelési szakasz állandó burkolattal való ellátásától eltekintve, komolyabb útépitési munkálatok nem történtek.³⁰ 1940-ben Bihar megyében például mindössze 34,5 km, Kolozs megyében 9,9 km, míg a székely megyékben egyetlen kilométernyi betonút sem volt. Ha a magyarországi megyék helyzetét nézzük, akkor ott valamivel jobb a helyzet: Fejér megyében 63,9 km, Veszprém megyében 86,1 km-nyi betonút létezett; igaz, előfordultak olyan megyék, amelyekben egyáltalán nem volt betonút, mint például Zemplén, Somogy vagy Baranya.³¹ 1940-ben Magyarországhoz 10 654 km hosszúságú közúthálózat került, amelynek a feljavítása – a vasúti építkezések mellett – a magyar kormány egyik legjelentősebb beruházása lett 1940–1944 között.³²

Az Erdélyben s a Romániához csatolt kelet-magyarországi területeken a két világháború között eszközölt vasúti és közúti fejlesztésekről a hiányzó levéltári feltárások, illetve a megfelelő összehasonlítások hiányában nem szabad elhamarkodott véleményt alkotni. Nehéz párhuzamot vonni az első világháború előtti és a két világháború közötti állapot, illetve a második világháború idején s az ezt megelőzően véghez vitt fejlesztések között. Már csak azért is, mert a magyar kormányok javára írható az erdélyi vasúthálózat kiépítése, majd az 1940 utáni újabb vasútépítések érdeme. Ezzel szemben a bukaresti kormányok a rendelkezésükre álló 20 év alatt egy egységes román vasúti hálózat megszervezésére törekedtek. Fő céljukat a megnagyobbodott Románia tartományainak eltérő szerkezetű vasúti hálózatának egységesítése képezte. Ebből kifolyólag a két világháború között az új, trianoni határok okozta közlekedési problémák megoldására, ezáltal Erdély és a Regát közötti kapcsolat szorosabbra fűzésére törekedtek.

Gépjárművek. A legtöbb európai államban kevés figyelmet fordítottak a *közúti gépkocsipark* fejlesztésére. A gépkocsikban a vasút versenytársát látták, amely komoly bevételtől foszthatja meg az államot. Törvények szabályozták a gépkocsik használatát és a közúti forgalmat. 1923-ban Magyarországon a személygépkocsik száma 5815, míg Romániában 9500 volt.³³

Az alábbi táblázat³⁴ Romániának a második világháború előestéjén meglévő gépkocsialományát szemlélteti.

	Szem. autó	Autó-busz	Motor-bicikli	Teher-száll.k.	Traktor	Tartályg.k.	Öntöző-kocsi	Tűzolt.kocsi	Egyéb	Összesen
Románia	25 350	2687	2886	7670	2002	326	116	43	100	41 180
Erdély	3631	469	553	1419	744	20	13	12	28	6889
Bánság	1634	97	501	461	429	15	8	4	8	3157
Partium	986	98	254	409	325	3	6	1	4	2086

Bányászat és kohászat

A visszacsatolt erdélyi területek részben megoldották a magyarországi bányászati hiányt. A trianoni Magyarországnak ugyanis két évtizeden keresztül külföldről kellett beszereznie – részben éppen Észak-Erdélyből – a sószükségletét. Az ország sóbehozatala 1929–1938 között évi 860 ezer métermázsa volt, 3,2 millió pengő értékben.³⁵ Kárpátalja, majd Észak-Erdély visszacsatolása nyomán Magyarország a saját szükségletein túl kivitelre is képessé vált. A visszacsatolt területen lévő sóbányák termelése egész Erdély sóbányászati termelésének 34,3%-át tette ki 1938-ban. A legnagyobb sóbányák azonban: a tordai, marosújvári és vízaknai Romániában maradtak. Magyarországhoz kerültek a parajdi, désaknai és aknasugatagi bányák.

Az 1940-ben visszacsatolt területek *arany- és ezüstbányái* szolgáltatták az ország nemesfémtermelésének nagyobbik hányadát. A román statisztikai adatok szerint ez a terület adta 1934-ben Románia aranytermelésének 30,2 és ezüsttermelésnek 85,8%-át.³⁶ *Vasércben és szénben* Észak-Erdély viszont szegény volt. Ugyanez elmondható a szénhidrogénforrásokról: a földgázról és kőolajról is.

Villamos energia

Az erdélyi városok közművesítése, civilizációs vívmányokkal való ellátása már a Monarchia korában megkezdődött. 1910-re már több mint 10 város rendelkezett villanyteleppel, míg az impériumváltáskor már minden jelentősebb településen volt villanyvezeték. A villamosenergia termelésére fordított vízi energia felhasználásról kevés adat van a két világháború közötti Erdélyből. Az 1928-as román statisztikai adatok szerint Észak-Erdély területén összesen 9,3 ezer lóerő teljesítőképességű vízi erőgép állt a közhasznú villamosenergia-termelés szolgálatában. A közhasználati célra termelt villamosenergia mennyiségének az egy lakosra eső hányada 1928-ban mindössze 15 kwh, és 1938-ban is csak kb. 25 kwh volt, szemben a magyarországi közel 80, illetőleg 117 kwh-val.³⁷ Az energiatermelés területén a két világháború között csak kisebb változások mentek végbe. Jelentősebb fejlesztésekre Dél-Erdélyben került sor. Ezzel szemben Székelyföldön a villamosenergia felhasználásának továbbterjedéséről nem beszélhetünk.

1938-ban Erdély, Bánság és a Partium villamos energiával való ellátottságát az alábbi táblázat³⁸ mutatja.

Régiók	Lakosság száma	Villamos energiával ellátott települések száma	Villamos energiával ellátott lakosság száma	A lakosság számarányához viszonyítva
Románia	18 052 896	565	4 425 998	24,5%
Erdély	3 217 677	211	899 328	27,9%
Bánság	941 521	43	265 223	28,2%
Partium	1 390 243	48	425 882	30,6%

A fenti táblázatból kiderül, hogy mindhárom régió villamos energiával való ellátottsága a legfejlettebb volt Romániában. A villamos energiával ellátott romániai települések több mint fele az egykori magyar területeken található. Ha a három régiót megyei szintre bontjuk le, akkor jóval árnyaltabb képet kapunk.³⁹

Régiók	Lakosság száma	Villamos energiával ellátott települések száma	Villamos energiával ellátott lakosság száma	A lakosság számarányához viszonyítva
Fehér	213 795	16	63 374	29,6%
Brassó	167 946	27	125 424	74,7%
Csík	146 584	9	34 178	23,3%
Kolozs	333 545	3	102 241	30,7%
Fogarás	86 461	6	14 864	17,2%
Hunyad	33 677	26	90 777	27,4%
Maros	289 817	8	65 037	22,7%
Naszód	145 423	6	21 449	14,7%
Udvarhely	130 646	6	18 380	14,1%
Szilágy	342 672	9	55 216	16,1%
Szeben	193 309	42	134 429	69,5%
Szamos	220 353	12	34 628	15,7%
Nagy-Küküllő	148 798	25	65 634	44,1%
Kis-Küküllő	148 340	3	10 357	7,0%
Háromszék	13 358	9	33 974	24,9%
Torda	181 953	4	29 366	16,1%
Krassó	200 390	6	44 802	22,4%
Szörény	240 715	18	53 579	22,3%
Temes-Torontál	500 416	19	166 842	33,3%
Arad	423 824	24	174 972	41,3%
Bihar	509 130	14	129 564	25,4%
Máramaros	162 158	2	38 603	23,8%
Szatmár	295 131	8	82 743	28,0%

Kelet-Magyarország és Észak-Erdély lakosságának 25,3%-a lakott a II. bécsi döntés pillanatában villamosított körzetben, szemben a visszacsatolt Felvidék 51, és a trianoni Magyarország 71%-os arányszámaival.⁴⁰ A villamos energia 24%-a vízierőművekből, 48%-a gőzgépekből, 24,5%-a Diesel-gépekből és 3,5%-a gázgépekből származott.⁴¹ Az 1940-ben Magyarországhoz csatolt terület energia-gazdaságilag passzív volt, de aktív tételt képviselt tüzfahozama, amely lehetővé tette a tüzifa egy jelentős részének más helyen való felhasználását.

Árindexek

A két régió fejlettségi összehasonlításának egy fontos eleme az árindexek összevetése, hiszen ezek mutatják leginkább az életszínvonal-, illetve keresetbeli különbségeket.

Mezőgazdasági árindex. Erre vonatkozó adatok 1929-től vannak, azaz a nagy gazdasági világválság kezdetétől (lásd a 23. sz. táblázatot). Az árcsökkenés összehasonlításából látható, hogy Romániában meredekebben és mélyebbre zuhantak a mezőgazdasági árak, azaz a válság hatása súlyosabb volt. 1934-ben volt mélyponton mindkét országban a mezőgazdasági árszínvonal, de a magyarországi mezőgazdasági árindex majdnem 10 ponttal a romániai fölött volt.

A mélypontot követően mindkét országban emelkedtek a mezőgazdasági árak, de a magyarországi árszínvonal folyamatosan magasabb volt. A romániai mezőgazdasági árak ezt a szintet csak 1939 februárjában és májusában közelítették meg, később a két ország árindexe hullámzó.

A magyarországi mezőgazdasági árindex valószínűleg azért volt tartósan magasabb, mert a román mezőgazdasági export jó részét a regáti búza tette ki, s ezt a gazdasági válság közvetlenebbül érintette; a magyarországi gabonatermés ezzel szemben lisztként vagy hústermékként került a világpiaconra, így a válság hatása tompított volt.

Ipari árindex. A két ország ipari árindexének összehasonlításánál is megfigyelhető, hogy a világválság éveit gyorsabban és mélyebbre zuhantak a romániai ipari termékek árai, de 1936-ban már megközelítették, 1937-ben pedig már felülmúlták a magyarországi ipari árakat. Ez a hirtelen ugrás a kormányzati intézkedések következménye volt (ipari védővámok, árszabályozás, nagy volumenű állami megrendelések). Bár a következő évben visszaestek, de 1939-ben már tartósan magasabbak voltak a romániai ipari árak, mint a magyarországiak.

Létfenntartási index. A fogyasztói kosár alapján kiszámított létfenntartási indexen mindkét országban jól lemérhető a gazdasági világválság hatása. A romániai megélhetés azért lett olcsóbb, mint a magyarországi, mert a romániai élelmiszerárak is alacsonyabbak voltak. 1939-re mindkét országban nagyjából azonos mértékű volt a létfenntartási indexszám, az 1929. évnek mintegy 86 százaléka (Románia: 85,8, Magyarország: 86,5). De 1939 és 1940 folyamán folyamatosan emelkedett mindkét országban, valószínűleg a háború hatására.

Következtetések

Tanulmányunkban a több szempont szerint végigkövetett összehasonlítás alapján látható, hogy Észak-Erdély első világháború előtti, a trianoni Magyarországhoz képest relatív elmaradottsága tovább nőtt a két világháború közti időszakban. Az elmaradottság fokozódott, hiszen Észak-Erdély Nagy-Románia részeként – a korábbihoz képest – egy elmaradottabb szerkezet részévé vált. A konkrét kérdésre: miért nőtt a relatív hátrány, azaz a romániai gazdasági környezet, a magyarországihoz képest, miért serkentette kevésbé a növekedést, csak közhelyszerű feltételezésekbe bocsátkozhatunk. A lehetséges válaszok (bizonytalanabb jogi környezet, az állami területi fejlesztési prioritások aránya, a forráselosztás rendszere) vizsgálata azonban már egy másik tanulmány tárgyát képezné.

Melléklet

**Észak-Erdély és Magyarország 1940. évi fejlettségének összehasonlítása
(táblázatok)**

1. Észak-Erdély és a trianoni Magyarország népsűrűsége 1910-ben és 1930-ban⁴²

Területrész	Népsűrűség (1 km ² -re)	
	1910-ben	1930-ban
Trianoni Magyarország	81,9	93,3
Észak-Erdély	50,2	55,0

2. Észak-Erdély népességének területi mobilitása 1910-ben és 1930-ban⁴³

A születési hely főcsoportjai	1910-ben		1930-ban	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
Helybeli	1 610 889	73,8	1 767 484	73,9
Ugyanazon megyebeli	359 060	16,4	357 189	14,9
Más magyarországi	203 352	9,3	174 128	7,3
Horvát-szlavóniai	586	0,0	n. k.	–
Romániai	2 242	0,1	25 777	1,1
Egyéb külföldi	9 117	0,4	64 278	2,7
Ismeretlen	907	0,0	3 747	0,1

(Megj.: n. k. = nincs ilyen kategória.)

**3. Foglalkozás-szerkezet Észak-Erdélyben és a trianoni Magyarországon
1910-ben⁴⁴**

Foglalkozás	Trianoni Magyarország		Észak-Erdély	
	szám	%	szám	%
Östermelés	4 259 509	55,9	1 521 123	69,6
Bányászat és kohászat	87 328	1,2	18 704	0,8
Ipar	1 532 479	20,1	285 267	13,1
Kereskedelem és hitel	350 609	4,6	69 708	3,2
Közlekedés	307 986	4,0	49 775	2,3
Bányászat, ipar és forgalom együtt	2 278 402	29,9	423 454	19,4
Közszolgálat és szabadfoglalkozásúak	303 737	4,0	76 444	3,5
Véderő	63 300	0,8	16 256	0,7
Napszámosok	178 284	2,4	43 822	2,0
Házicselédek	215 153	2,8	43 594	2,0
Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak	316 732	4,2	60 853	2,8

4. Észak-erdélyi, teljes egészükben vagy nagy részükben átcsatolt megyék foglalkozásszerkezete 1910-ben az 1938. évi román közigazgatási beosztás szerint, abszolút számokban⁴⁵

Megye	Ebből												
		Népesség száma	Östermelő	Bányászat és kohászat	Ipar	Kereskedelem és hitel	Közlekedés	Bányászat, ipar és forgalom együtt	Közszolg. és szabad foglalkozású	Véderő, stb.	Napszámos	Házicseléd	Egyéb és ismeretlen
„Székely”	Csík	136 785	98 556	181	19 057	2784	2216	24 238	3591	481	4973	2461	2485
	Maros-Torda	244 775	177 386	299	31 334	5910	4937	42 410	7955	2442	4011	5020	5531
	Udvarhely	123 981	94 726	640	14 211	2440	1179	18 470	3832	575	1540	1885	2953
Észak-Közép-Erdély	Beszterce-Naszód	137 686	104 981	784	13 594	3379	1527	19 284	4792	1621	2562	1818	2628
	Szolnok-Doboka	207 713	164 851	2 033	15 796	5050	2542	25 421	6358	717	2905	3200	4261
	Máramaros	144 513	90 488	2 530	15 816	8812	5316	32 474	5367	752	9021	2205	4206
Nyugati	Szatmár	265 958	175 073	10 145	32 878	9906	6784	59 713	9450	1219	4498	5646	10 359
	Szilágy	317 022	244 940	537	33 820	7961	4885	47 203	9553	762	2939	5198	6427

5. Észak-erdélyi, teljes egészükben vagy nagy részükben átcsatolt megyék foglalkozásszerkezete 1910-ben az 1938. évi román közigazgatási beosztás szerint, százalékban⁴⁶

Megye	Ebből												
	Népesség	Őstermelő	Bányászat és kohászat	Ipar	Kereskedelem és hitel	Közlekedés	Bányászat, ipar és forgalom együtt	Közszolg. és szabad foglalkozás ú	Véderő, stb.	Nap-számos	Házi-cseléd	Egyéb és ismeretlen	
	Csík	100,0	72,1	0,1	14,0	2,0	1,6	17,7	2,6	0,4	3,6	1,8	1,8
	Maros-Torda	100,0	72,5	0,1	12,8	2,4	2,0	17,3	3,3	1,0	1,6	2,1	2,2
	Udvarhely	100,0	76,4	0,5	11,5	1,9	1,0	14,9	3,1	0,5	1,2	1,5	2,4
	Beszterce-Naszód	100,0	76,3	0,6	9,9	2,4	1,1	14,0	3,5	1,1	1,9	1,3	1,9
	Szolnok-Doboka	100,0	79,4	1,0	7,6	2,4	1,2	12,2	3,1	0,3	1,4	1,5	2,1
	Máramaros	100,0	62,7	1,8	10,9	6,1	3,7	22,5	3,7	0,5	6,2	1,5	2,9
Nyugati	Szatmár	100,0	65,8	3,8	12,3	3,7	2,6	22,4	3,6	0,5	1,7	2,1	3,9
	Szilágy	100,0	77,4	0,2	10,7	2,5	1,5	14,9	3,0	0,2	0,9	1,6	2,0

6. Az észak-erdélyi átcsatolt terület foglalkozásszerkezete 1910-ben az 1938. évi román közigazgatási beosztás szerint⁴⁷

Népesség %-ban	Népesség száma	Ebből										
		Őstermelő	Bányászat és kohászat	Ipar	Kereskedelem és hitel	Közlekedés	Bányászat ipar és forgalom együtt	Közszolgálat és szabad foglalkozású	Véderő stb.	Nap-számos	Házi-cseléd	Egyéb és ismeretlen
Szám	2 185 546	1 521 123	18 704	285 267	69 708	49 775	423 454	76 444	16 256	43 822	43 594	60 853
%	100,0	69,6	0,8	13,1	3,2	2,3	19,4	3,5	0,7	2,0	2,0	2,8

7. Az 1930. évi romániai népszámlálás foglalkozásszerkezeti adatai az észak-erdélyi megyékben abszolút számban⁴⁸

Megye		Népes- ség	Föld- művelés	Altalaj kiak.	Fém- ipar	Egyéb ipar össz.	Hitel, keresk. ügynöks.	Keresk.	Hitel keresk. együtt	Közlek. táv- közlés	Köz- intézm.	Egyéb	Nem nyilat- kozik
Székely	Csík	145 806	103 849	324	2096	14 514	339	4062	17 272	4131	4400	11 418	673
	Maros	289 546	208 754	427	4455	27 112	1290	8799	10 089	7104	12 829	17 093	1683
	Udvarhely	130 282	104 737	462	2025	7713	290	2768	3058	1030	4599	6207	451
Észak- K.-Erdély	Naszód	144 131	113 080	946	1811	9865	310	3836	4146	1433	6622	5822	406
	Máramaros	161 575	110 128	1567	1830	12 225	605	8510	9115	4541	7180	13 812	
Nyugati	Szatmár	293 875	198 006	6448	6649	24 849	1322	12 199	13 521	8831	14 005	20 591	
	Szilágy	343 347	275 410	1288	3946	19 851	756	8947	9703	5124	10 893	15 653	1479

8. Az 1930. évi romániai népszámlálás foglalkozásszerkezeti adatai az észak-erdélyi, teljes egészükben, vagy nagy részükben átszatolt megyék esetében, a teljes lakosságra, százalékban⁴⁹

Megye		Népes- ség	Föld- művelés	Altalaj kiak-	Fém- ipar	Egyéb ipar össz.	Hitel, keresk. ügynöks.	Keresk.	Hitel keresk. együtt	Közlek. táv- közlés	Köz- intézm.	Egyéb	Nem nyilat- kozik
Székely	Csík	100,0	71,2	0,2	1,4	9,8	0,2	2,8	5,1	2,8	3,0	7,8	0,5
	Maros	100,0	72,1	0,1	1,5	9,5	0,4	3,0	3,4	2,5	4,4	5,9	0,6
	Udvarhely	100,0	80,4	0,4	1,6	5,9	0,2	2,1	2,3	0,8	3,5	4,8	0,3
Észak- K.-Erdély	Naszód	100,0	78,5	0,7	1,3	6,7	0,2	2,7	2,9	1,0	4,6	4,0	0,3
	Máramaros	100,0	68,2	1,0	1,1	7,6	0,4	5,3	5,7	2,8	4,4	8,5	
Nyugati	Szatmár	100,0	67,1	2,2	2,3	8,3	0,4	4,1	4,5	0,4	4,1	3,0	4,7
	Szilágy	100,0	80,2	0,4	1,1	5,7	0,2	2,6	2,8	1,5	3,2	4,6	0,4

9. Észak-Erdély és a trianoni Magyarország mezőgazdasági területe művelési ágak szerint, kataszteri holdban⁵⁰

Művelési ág	Észak-Erdély 1910-ben		Trianoni Magyarország 1938-ban	
	Kataszteri hold	%-ban	Kataszteri hold	%-ban
Szántóföld	2 324 813	31,0	9 770 293	60,4
Kert	116 549	1,6	207 989	1,3
Rét	1 080 405	14,4	1 122 396	6,9
Szőlő	27 002	0,4	361 898	2,2
Legelő	939 138	12,5	1 677 095	10,4
Erdő	2 734 760	36,5	1 923 458	11,9
Nádas	267 252	3,6	52 503	0,3
Földadó alá nem eső terület			1 060 086	6,6
Összesen	7 489 919	100,0	16 175 718	100,0

10. Észak-Erdély és a trianoni Magyarország mezőgazdasági területe művelési ágak szerint (évszám feltüntetése nélkül)⁵¹

Művelési ág	Észak-Erdély		Trianoni Magyarország	
	Ezer kat. hold	%-ban	Ezer kat. hold	%-ban
Szántóföld	2362	31,2	9758.6	60,3
Kert	118	1,6	202.5	1,3
Rét	1089	14,4	1142.8	7,1
Szőlő	27	0,4	360.0	2,2
Legelő	952	12,6	1692.2	10,5
Erdő	2753	36,3	1913.0	11,8
Nádas	-	-	52.7	0,3
Összesen	7301	100,0	15121,8	100,0

11. Észak-Erdélyi, nagyobb részükben vagy teljes egészükben átkerült megyék területének művelési ágak szerinti százalékos megoszlása 1938-ban⁵²

Megyék		Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Terméketlen terület
„Székely”	Csík	13,8	0,1	21,7	-	17,1	32,5	14,8
	Maros-Torda	33,0	1,5	9,1	0,3	10,8	42,9	2,4
	Udvarhely	25,1	1,0	16,4	0,0	13,2	33,9	10,4
Észak-Közép-Erdély	Beszterce-Naszód	14,4	0,9	15,5	1,039	0,2	14,7	38,4
	Szolnok-Doboka	36,0	1,1	12,1	0,1	12,1	25,7	12,9
	Máramaros	8,3	1,4	23,5	-	14,4	43,7	8,7
Nyugati	Szatmár	39,7	2,0	10,6	0,6	12,1	23,3	11,7
	Szilágy	52,0	0,9	6,7	1,4	10,3	17,3	11,4

12. A szántóterület felhasználása terményeknek szerint, 1937-ben⁵³

Megyék		Gabona félék	Egyéb élelem- növények	Ipari növények	Takarmány- félék	Ugar
„Székely”	Csík	61,4	13,2	0,5	3,2	21,7
	Maros	74,8	3,0	1,6	12,2	8,4
	Torda	65,4	2,4	1,1	5,5	25,6
	Udvarhely	63,6	4,5	0,8	8,6	22,5
Észak-Közép- Erdély	Naszód	63,7	2,4	1,0	6,9	26,0
	Máramaros	51,7	14,9	1,1	6,1	26,2
Nyugati	Szatmár	64,4	3,0	3,8	8,3	20,5
	Szilágy	64,3	3,6	4,6	10,5	17,0

13. Termények termelési arányai és átlagtermések 1937-ben Észak-Erdélyben és a trianoni Magyarországon⁵⁴

Termény	Termelési arány az összes szántóföldterület százalékában		Átlagtermés kat. holdanként, métermázsában	
	Észak-Erdély	Trianoni Magyarország	Észak-Erdély	Trianoni Magyarország
Búza	25,7	26,9	5,9	7,6
Rozs	3,9	10,9	6,0	5,9
Árpa	4,5	8,5	5,6	6,9
Zab	9,9	4,2	4,4	6,8
Kukorica	24,3	21,4	7,5	13,3
Burgonya	3,1	5,3	44,0	49,9

14. A gabonafajták termésátlagai Erdélyben 1910–1937 között⁵⁵

Időszak	Búza	Kukori	Rozs	Arpa	Zab
1910-13	10,77	16,8	10,7	13,9	12,5
1920-25	7,8	n. a.	8,0	8,3	6,8
1933-37	n. a.	11,25	10,0	10,4	9,7

15. Észak-Erdély és a trianoni Magyarország állatállománya 1911-ben és 1935-ben⁵⁶

Állatnem	Év	Szám szerint		1000 lakosra számítva	
		Észak-Erdély	Trianoni Magyarország	Észak-Erdély	Trianoni Magyarország
Ló	1911	163 965	896 498	75,0	117,7
	1935	154 453	885 895	64,6	99,1
Szarvasmarha	1911	858 025	2 149 756	392,6	282,2
	1935	714 739	1 919 741	299,1	214,7
Sertés	1911	499 689	3 322 407	228,6	436,2
	1935	291 544	4 676 976	122,0	522,9
Juh	1911	1 267 912	2 406 041	580,1	315,9
	1935	1 093 892	1 450 419	457,8	162,2

16. Néhány erdélyi megye szarvasmarha-állománya az 1911., 1926. és 1936. évben⁵⁷

Megye	1911	1926	1936
Csík	78 610	57 280	69 630
Udvarhely	57 160	56 548	45 997
Háromszé	58 685	47 235	39 454
Brassó	33 263	41 514	39 685
Kolozs	111 155	57 697	87 207
Torda	72 051	51 784	33 964

17. Észak-Erdély állatállománya 1940 őszén az EMGE becslése alapján⁵⁸

Állatnem	Állomány	1000 főre esik
Szarvasmarha	660 028	286
Ló	142 696	62
Sertés	288 949	126
Juh	1 220 402	531

18. Észak-Erdély ipartelepei 1938-ban, iparcsoportok szerint⁵⁹

Iparcsoport	Ipartelep				Egy ipartelepre esik átlag		
	száma	befektetett tőke	motorikus erő	munkás létszám	befektetett tőke	motorikus erő	munkás létszám
Vasipar	39	409 078	4180	3551	10 489	107	91
Elektrotechnika	2	4468	18	28	2234	9	14
Építőanyag-ipar	33	141 364	3629	1767	4157	107	52
Üvegipar	10	66 821	527	922	6682	53	92
Faipar	198	632 375	21 126	15 797	3179	106	80
Bőripar	21	70 198	2351	3192	3343	112	152
Textilipar	47	259 176	2511	3494	5514	53	74
Papírosipar	31	158 530	4138	1418	5114	133	46
Élelmiszeripar	218	1 084 668	17 868	6056	4976	82	28
Dohányipar	2	-	-	-	-	-	-
Kémiai ipar	50	703 124	4730	2043	14 349	97	41
Összesen	651	3 529 802	61 078	88 268	5422	94	59

19. A 100 km²-re eső ipari vállalatok adatai Észak-Erdélyben és a trianoni Magyarországon, 1938-ban⁶⁰

Év	1938		
	száma	munkás-létszám	lőerő
100 km ² -re eső ipari vállalatok			
Észak-Erdély	1,5	87	139
Trianoni Magyarország (Budapest és környéke nélkül)	9	146	286

20. Észak-Erdély ipartelepei és munkáslétszáma 1938-ban, vármegyénként és iparcsoportonként⁶¹

Megye város	Ipartelepek																	
	Vas-és elektrotechn.		Építőanyag és üveg		Fa		Bőr		Textil		Papír- és sokszorosító		Élelmezési és dohány		Kémiai		Ipartelepek összesen	
	sz.	m. l.	sz.	m. l.	sz.	m. l.	sz.	m. l.	sz.	m. l.	sz.	m. l.	sz.	m. l.	sz.	m. l.	sz.	m. l.
Beszterce-Naszód megye	1	49	1	68	10	715	4	172	-	-	2	203	13	142	-	-	31	1349
Bihar m.	9	425	10	1092	8	826	10	1171	14	595	4	212	56	2474	17	381	128	7176
ebből Nagyvárad	9	425	8	622	5	164	10	1171	12	585	3	126	17	501	16	365	80	3959
Csík m.	1	24	-	-	67	2559	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	69	2583
Háromszék m.	2	16	2	63	31	2983	-	-	4	1178	4	17	19	85	4	15	66	4357
Kolozs m.	14	792	11	432	8	533	2	1308	11	936	15	388	33	465	14	461	108	5310
ebből Kolozsvár	14	792	7	367	5	94	2	1308	9	904	15	383	23	420	12	418	87	4686
Maros-Torda m.	4	133	5	409	25	4079	2	499	2	139	1	6	13	854	4	59	56	6178
ebből Marosvásárhely	2	64	2	14	3	375	2	499	-	-	-	-	8	764	4	59	21	1775
Máramaros m.	-	-	1	20	22	1646	1	-	4	73	1	9	6	95	-	-	35	1843
ebből Máramarossziget	-	-	1	20	4	471	-	-	4	73	1	9	4	95	-	-	14	668
Szatmár m.	8	1710	4	237	14	1757	1	33	9	491	1	10	30	1585	8	1090	75	6913
ebből Szatmárnémeti	4	106	4	237	10	862	1	33	9	491	1	10	12	1491	2	12	43	3242
Szilágy m.	1	2	1	25	4	585	1	9	1	20	1	560	35	280	1	12	45	1493
Szolnok-Doboka m.	-	-	1	250	-	-	-	-	1	31	1	8	9	51	1	15	13	355
Udvarhely m.	1	428	7	93	9	114	-	-	1	31	1	10	5	25	1	10	25	711
Összesen	41	3579	48	2689	198	15797	21	3192	47	3494	31	1418	220	6056	50	2043	651	38268

21. Észak-Erdély ipartelepeinek adatai 1940 őszen⁶²

Iparcsoport	Ipartelep					
	száma	befektetett tőke, ezer P	motorikus erő lóerőben	alkalm. száma összesen	összes üzemi és term. költségek	összes termelési érték
Vas- és fémipar	16	820	523,5	525	1897	2545
Gépgyártás	5	134	79,1	120	306	502
Közhasználatú vill. áramfejlesztő	47	21 334	49 681,2	1243	5294	9217
Kő-, agyag-, azbeszt-	37	7241	5544,3	2414	4606	6023
Fa- és csontipar	119	20 530	15 786,0	8895	28 272	38 636
Bőr-, sörte-, szőr- és tollipar	13	4487	4701,3	1579	16 062	20 820
Fonó- és szövőipar	32	10 390	4282,4	2352	12 701	18 020
Ruházati ipar	6	2596	948,1	1842	14 216	17 563
Papíripar	6	1618	3179,9	379	1951	2429
Élelmiszeripar	108	29 198	17 587,4	3922	45 021	55 447
Vegyipar	32	2930	1055,7	640	5768	7083
Sokszorosító- és műipar	4	254	105,9	107	481	617
Összesen	425	101 532	102 281,4	24 018	136 575	178 902

22. A magyarországi gyáriparra vonatkozó főbb adatok 1941-ben⁶³

Terület	Trianoni Mo-szág	Észak- Erdély
Gyárak átlagos száma 100 km ² területen	4,4	1,3
Munkáslétszám 100 000 lakoshoz viszonyítva	3801	1151
Befektetett állótőke átlagosan ezer pengőben	551,5	224,6
Évi átlagos munkáslétszám	89	54
Üzemórák átlagos száma	3318	2733
Motorikus átlagteljesítmény	486	2119
Átlagos szénfogyasztás métermázsában	15 139	2440
Átlagos villamosenergia-fogyasztás	266,8	55,0
Egy gyár átlagos termelési értéke ezer pengőben	1231	500

23. Árindexek⁶⁴

Időpont		A romániai árak indexszámai						A magyarországi árak indexszámai					
Évi átlag		Nagyker. összindex	Mezőgazdasági árindex	Ipari árindex	Élelmiszer kisker. árindex	Létfenntartási index		Nagyker. össz-	Mezőgazd.	Ipari árindex	Kisker. árindex	Létfenntartási	
						Régi	Új						
		1929=100			1936=100	1929=100	1936=100	1929=100					
	1929	100,0	100,0	100,0		100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	1930	78,4	68,2	92,6		88,4		86,7	76,0	94,3	93,9	90,5	
	1931	60,2	50,8	72,3		72,7		82,4	72,8	86,7	89,0	85,7	
	1932	54,0	47,7	62,1		62,2		81,6	69,2	84,4	85,9	83,4	
	1933	52,3	44,9	62,1		56,1		71,1	50,9	81,9	80,7	77,2	
	1934	52,4	44,1	63,3		52,8		71,3	54,4	81,6	78,7	75,8	
	1935	60,0	48,4	74,7		56,9		77,6	65,9	83,4	79,8	77,7	
	1936	68,5	54,0	84,7	100,0	61,1	100,0	79,9	65,1	88,4	81,1	82,0	
	1937	78,2	64,6	94,1	115,9		110,9	86,3	69,0	85,2	83,1	87,3	
	1938	78,3	67,1	84,7	121,9		118,3	86,8	73,4	93,3	83,6	87,8	
	1939	87,7	72,7	104,1	140,7		130,6	86,3	75,2	93,1	81,5	86,5	
	1939	jan.	82,9	72,0	94,9	125,2		120,4	85,1	78,2	92,2	82,0	86,4
		febr.	82,8	71,7	95,5	128,0		121,6	85,2	73,3	92,1	80,4	86,0
		márc.	82,4	70,5	95,5	129,7		122,3	86,0	75,6	92,0	81,0	85,8
		ápr.	84,0	72,1	97,5	129,7		122,9	86,2	76,0	92,0	80,9	86,1
		máj.	84,9	73,4	98,3	128,9		123,2	85,5	74,5	92,1	78,9	86,1
		jún.	84,3	72,1	98,8	130,8		124,0	84,9	73,3	92,2	78,7	86,6
		júl.	83,2	69,0	99,5	133,8		1126,8	85,3	74,3	92,4	81,0	86,1
		aug.	84,0	70,0	99,6	141,8		130,6	86,3	76,3	92,6	81,6	87,1
		szept.	88,9	73,1	104,9	152,2		136,5	86,5	75,8	93,4	81,0	87,1
		okt.	92,0	72,8	112,4	160,1		142,4	87,5	75,9	94,5	82,1	87,1
		nov.	98,9	78,4	119,9	162,5		147,2	88,2	76,3	95,3	84,1	86,9
		dec.	104,3	77,5	132,2	165,1		149,3	89,2	77,8	90,0	85,8	87,1
	1940	jan.	109,2	80,8	139,6	172,1		153,0	91,7	83,4	96,5	88,9	88,5
		febr.	114,1	82,9	148,2	181,7		159,3	93,0	86,3	97,0	88,0	89,5
		márc.		86,6		187,2		165,5	93,6	87,1	97,4	87,4	89,8
		ápr.						94,3	87,9	98,1	88,2	89,9	

Jegyzetek

- ¹ Ezek közül az alábbiakat használtuk fel. Vita Sándor: Erdély mezőgazdaságának helyzetképe. In *Hitel*, 1935–1944. I. kötet. Szerk.: Záhony Éva. Budapest, 1991, 240–256. o.; Venczel József: Csík népe és népesedési viszonyai. Uo. II. kötet, 132–144. o.
- ² *A Romániához csatolt magyar területek gazdasági élete*. Budapest, 1940, MNB, 195. o. Teleki László Alapítvány Könyvtára (a továbbiakban: TLAKV) 5088/1995.
- ³ Például Kereszty Barna – Bartha János: *Kelet-Magyarország és Erdély gazdasági viszonyai 1938–39-ben*. Budapest, 1940. De valószínűleg a *Magyar Statisztikai Szemle* 1940. 8–9., Észak-Erdéllyel foglalkozó tematikus számában lévő tanulmányokhoz is a meglévő szakértői anyagokból választották ki az észak-erdélyi adatokat.
- ⁴ Lásd Farkasfalvy Sándor: A magyar gyáripár helyzete 1940-ben. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1941. 9. sz. 617–642. o.; Nádujfalvi József: A gazdasági munkabérek. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1942. 5–6. sz. 299–326. o. és 1942. 7. sz. 402–427. o.
- ⁵ Ez a beosztás volt érvényben 1938-ban és az 1940. őszi impériumváltáskor is.
- ⁶ A visszacsatolt keleti terület. Közigazgatás. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1940. 8–9. sz. 659–660. o. Összehasonlító térkép a visszacsatolt területeken 1910-ben és 1938-ban létezett közigazgatási egységekről.
- ⁷ Csík megye 100%-a, Maros-Torda megye 98,2%-a, Udvarhely megye 92,2%-a került vissza Magyarországhoz. Thirring Lajos: A visszacsatolt keleti terület. Terület és népesség. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1940. 8-9. sz. 663. o.
- ⁸ Uo. 666. o.
- ⁹ Uo. 668. o.
- ¹⁰ Szöllősy Zoltán: A visszacsatolt keleti terület. Mezőgazdaság és állattenyésztés. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1940. 8-9. sz. 702. o.
- ¹¹ Uo. 703. o.
- ¹² Uo.
- ¹³ Uo. 704. o.
- ¹⁴ Vita: i. m. 246. o.
- ¹⁵ Uo. 248. o.
- ¹⁶ Uo. 249. o.
- ¹⁷ A dohányipar egyáltalán nem szerepelt például az adatsorban (holott Sepsiszentgyörgyön ez jelentős iparág volt), ezért „betoldották” ezt az ipari csoportot, anélkül, hogy a gyárak számán kívül más adat rendelkezésre állt volna. Farkasfalvy Sándor: A visszacsatolt keleti terület. Ipar. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1940. 8–9. sz. 730. o.
- ¹⁸ Farkasfalvy: *A magyar gyáripár helyzete 1940-ben...* 642. o.
- ¹⁹ Szalay Zoltán: Az 1941. évi népszámlálással kapcsolatban végrehajtott általános iparstatisztika első eredményei. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1943. 5–6. sz. 280. o.
- ²⁰ Uo. 276. o.
- ²¹ Farkasfalvy: *A magyar gyáripár helyzete 1940-ben...* 638. o.
- ²² Cs. I.: Erdély ipara. In Árvay József (szerk.): *A magyar ipar*. Budapest, 1941, 137. o.
- ²³ Farkasfalvy: *A magyar gyáripár helyzete 1940-ben...* 639. o.
- ²⁴ Farkasfalvy Sándor: A magyar gyáripár helyzete 1941-ben. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1942. 9. sz. 570. o.
- ²⁵ Cs. I.: i. m. 138., 141. o.
- ²⁶ Vitéz Vásárhelyi Boldizsár: Románia vasúti politikája a világháború után. *Közgazdasági Szemle*, 1934. 77. kötet, 172. o.
- ²⁷ *Vasúti és Közlekedési Közlöny*. 1940. szeptember 8.
- ²⁸ Rimóczi Miklós: Magyarország vasúthálózatának helyzete 1915 és 1944 között. In Kovács László (főszerk.): *Magyar Vasúttörténet 1915-től 1944-ig*. 5. kötet. Budapest, 1997. 80. o.
- ²⁹ Vö. Szász Zoltán: Az utolsó magyar nagyvasút Székelyföldön, 1941–42. *História*, 2002. 8. sz. www.historia.hu ; Bethlen Béla: *Észak-Erdély kormánybiztosa voltam*. Sajtó alá rendezte Romsics Ignác. Budapest, 1989, Zrínyi Katonai Kiadó, 68–73. o.
- ³⁰ Hanzély János: *Magyarország közútjainak története*. Budapest, 1960, 146. o.
- ³¹ *Magyar Statisztikai Évkönyv*. XLVIII. évf. 1940. Budapest, 1941, 119–120. o.
- ³² Uo. 119. o.
- ³³ Hegedüs Gyula: *Közlekedésgazdaság közlekedéspolitika*. Győr, 1995. 122. o.
- ³⁴ *Anuarul Statistic al României 1939 și 1940*. București, 1940. 516–517. o.
- ³⁵ Szalay Zoltán: A visszacsatolt keleti terület. Bányászat és kohászat. Energiaviszonyok. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1940. 8–9. sz. 719. o.
- ³⁶ Uo. 721.o.

- ³⁷ Uo. 725–726. o.
- ³⁸ *Anuarul Statistic al României 1939 și 1940...* 500–501. o.
- ³⁹ Uo. 501. o.
- ⁴⁰ Haidegger Ernő: A magyar energiaszolgáltató ipar. In Árvay (szerk.): i. m. 284. o.
- ⁴¹ Uo. 283. o.
- ⁴² Thirring: i. m. 664–665. o.
- ⁴³ Uo. 668. o.
- ⁴⁴ Uo. 670. o.
- ⁴⁵ Thirring: i. m. 678. o.
- ⁴⁶ Uo.
- ⁴⁷ Thirring: uo. 670. o.
- ⁴⁸ Recensământul general al populației României din 29. decembrie 1930. vol. I. tabela XVI–XVII.
- ⁴⁹ Uo.
- ⁵⁰ Szöllősy: i. m. 701. o.
- ⁵¹ Szabó Miklós: Erdély visszakerült részének mezőgazdasága. Klny. *Magyar Gazdák Szemléje*, 1940. október, 4. o.
- ⁵² *A Romániához, csatolt területek gazdasági élete...* 127. o.
- ⁵³ Vita: i. m. 245. o.
- ⁵⁴ Szöllősy: i. m. 702. o.
- ⁵⁵ Vita: i. m. 247–248. o.
- ⁵⁶ Szöllősy: i. m. 705. o.
- ⁵⁷ Vita: i. m. 253. o.
- ⁵⁸ Szabó: i. m.
- ⁵⁹ Farkasfalvy: *A visszacsatolt keleti terület. Ipar...* 730. o.
- ⁶⁰ Uo. 728–729. o.
- ⁶¹ Farkasfalvy: *A visszacsatolt keleti terület. Ipar...* 732. o.
- ⁶² Farkasfalvy: *A magyar gyáripár helyzete 1940-ben...* 637–639. o.
- ⁶³ Farkasfalvy Sándor: *A magyar gyáripár helyzete 1941-ben...* 571. o.
- ⁶⁴ *A Romániához csatolt területek gazdasági élete...* 195. o.